

اثرات فعالیت های گردشگری بر محیط زیست (مطالعه موردی: روستای بيله درق)

آئیژ عزمی^۱

عضو هیات علمی گروه جغرافیای دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

بهرام ایمانی

مدرس مرکز تربیت معلم علامه طباطبایی اردبیل، اردبیل، ایران

فضيله خانى

عضو هیات علمی گروه جغرافیای انسانی دانشگاه تهران، تهران، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۰/۵/۲۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۲/۱۶

چکیده

امروزه گردشگری به عنوان یک پدیده اثرگذار بر فرایند توسعه روستایی توجهات زیادی را به سمت خود جلب کرده است. این پدیده از جنبه های مختلف از جمله اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و اکولوژیکی اثرات شگرفی بر حیات روستا بر جای می گذارد که هر یک از این ابعاد در جهات مثبت و منفی مورد مطالعه پژوهشگران قرار گرفته است. در روستای بيله درق از توابع شهرستان اردبیل نیز گردشگری تغییراتی را در حیات روستاییان بر جای گذاشته که اثرات زیست محیطی آن در این روستا بررسی می شود. روش تحقیق پیمایشی بوده که از ابزار پرسش نامه جهت جمع آوری داده ها استفاده شده است. نمونه آماری مشتمل بر ۵۰ نفر بوده است و روش تعیین حجم نمونه فرمول کوکران بوده است. جهت تحلیل داده ها از ابزار SPSS استفاده شد. روش های به کار رفته عبارت بوده اند از میانگین، درصد و ضریب همبستگی اسپیرمن. نتایج حاکی از تاثیر مثبت گردشگری بر محیط زیست روستا بوده است. هم چنین مردم محلی باور داشتند که گردشگری روستایی موجب توجه بیشتر مسئولان به محیط زیست روستایشان شده است. پاسخ گویان معتقد بودند که اثر تخریبی گردشگران برای محیط زیست روستایشان کمتر از خود مردم محلی بوده است.

واژگان کلیدی: گردشگری، محیط زیست، روستای بيله درق

بیان مساله

اغلب گردشگرها بیش از هر چیز به آب و هوا، فرهنگ یا طبیعت مقصد خود علاقمند هستند. ثروتمندان همیشه به مناطق دوردست سفر کرده‌اند، البته نه به صورت اتفاقی، بلکه در نهایت به یک منظور خاص، به طور مثال برای دیدن ساختمان‌های معروف و آثار هنری، آموختن زبان‌های جدید و چشیدن غذاهای متفاوت. گردشگری سازمان‌یافته امروزه یک صنعت بسیار مهم در تمام جهان است. همین عامل سبب شده که در بسیاری از موارد محیط میزبان تحت تاثیر اقدامات این گروه‌ها قرار گیرد. تخریب محیط زیست، مشکلات فرهنگی و درگیری‌های اجتماعی از آن نوع است که اثرات زیست محیطی در این مقاله مد نظر می‌باشد.

گردشگری به عنوان یک ضرورت برای استان اردبیل مطرح است، بالاخص که این استان جاذبه‌های صنعتی کمی را داراست. اما گسترش گردشگری در استان اردبیل موجب بروز پاره‌ای از مشکلات زیست محیطی نیز شده است. افزایش زباله‌ها و آلودگی خودروها برای این استان تازه تاسیس که امکانات کمی دارد مشکلاتی را سبب گردیده است. هدف از این مقاله نیز بررسی این مشکلات و مسایل برای شناخت هر چه بیشتر تاثیرات گردشگری در منطقه است تا بتوان توسعه گردشگری را هم‌زمان با در نظر گرفتن محیط زیست مورد توجه قرار داد. لذا با توجه به مسایل مطرح شده تحقیقی تدوین شده که روستای بیله درق را به عنوان نمونه در استان اردبیل در نظر گرفته تا مسایل و مشکلات زیست محیطی را با توجه لزوم توسعه گردشگری مورد بررسی قرار دهد. بر این اساس سوالات تحقیق عبارتند از:

- نگرش جامعه محلی نسبت به اثر گردشگری بر محیط زیست چیست؟
- کدام دسته از عوامل در تخریب محیط زیست روستا موثرتر بوده‌اند؟
- راهکارهای مناسب جهت مقابله با اثرات زیست محیطی گردشگری از دید سرپرستان خانوارهای منطقه چیست؟
- گردشگری چه تاثیری بر توجه مسئولان به حفظ محیط زیست روستا داشته است؟
- بین نگرش پاسخ‌گویان درباره نگرش پاسخ‌گویان درباره اثر گردشگری بر محیط زیست و دیدگاه آنان درباره تاثیر گردشگری بر توجه مسئولان بر محیط زیست چه رابطه وجود دارد؟

روش تحقیق

روش تحقیق مورد استفاده پیمایشی بوده که از ابزار پرسش‌نامه جهت تحلیل داده‌ها استفاده شده است. این پرسش‌نامه حاوی سوالاتی در خصوص اثرات گردشگری بر محیط زیست بوده که در قالب طیف لیکرت تدوین شده است. واحد تحلیل خانوار بوده است که برای این منظور از سرپرستان خانوارها تحقیق صورت گرفته است. حجم نمونه نیز بالغ بر ۵۰ نفر بوده است که از طریق فرمول کوکران بدست آمده است (کل جامعه آماری بالغ بر ۲۰۰ خانوار بوده است) و روش نمونه‌گیری، نمونه‌گیری اتفاقی بوده است. ابزار لازم جهت تحلیل داده‌ها نیز SPSS بوده است. جهت پایایی تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که میزان آن ۰/۷۱ بوده است و لذا حاکی از پایایی خوب پرسش‌نامه بوده است. جهت روایی تحقیق نیز از متخصصان گردشگری و جغرافیا بهره برده شد.

پیشینه پژوهش

لغت گردشگری^۲ از کلمه سفر^۳ به معنای گشتن اخذ شده که ریشه در لغت لاتین گردش^۴ به معنای دور زدن، رفت و برگشت بین مبدا و مقصد و چرخش دارد که از یونانی به اسپانیایی و فرانسه و در نهایت به انگلیسی راه یافته است. افراد ثروتمند معمولاً به اقصی نقاط جهان سفر می کنند تا شاهکارهای هنری را ببینند، زبان های جدید بیاموزند، با فرهنگ های جدید یا با غذاهای دیگر کشورها آشنا شوند. اصطلاحات «گردشگری» و «گردشگر» اولین بار در سال ۱۹۳۷ توسط جامعه ملل مورد استفاده قرار گرفتند (سایت آفتاب، ص ۱۳۸۹).

امروزه، صنعت گردشگری در جهان توسعه فراوانی یافته و بسیاری از کشورها با استفاده از این رهیافت توانسته اند وضعیت خویش را تا حد درخور توجهی بهبود بخشند و بر مشکلات اقتصادی خویش، از قبیل پایین بودن سطح درآمد سرانه، بیکاری و کمبود درآمدهای ارزی فائق آیند، به طوری که در حال حاضر درآمد حاصل از صنعت گردشگری حدود ۶ درصد از صادرات جهان را تشکیل می دهد. سال ۱۹۹۶ میلادی درآمدهای مستقیم و غیر مستقیم جهانگردی بالغ بر ۴۴۴ میلیارد دلار و معادل ۳۵ درصد از صادرات جهانی خدمات بوده است. درآمد ارزی حاصل از صنعت مذکور روز به روز افزایش می یابد، به طوری که درآمدهای حاصل از گردشگری نسبت به دهه شصت میلادی بیش از چهار برابر شده و در سال گذشته به ۱۰ درصد درآمد جهانی رسیده و نزدیک به ۲۰۴ میلیون شغل ایجاد کرده است و البته سهم همه کشورهای اسلامی از درآمدهای ارزی حاصل از گردشگری حدود هفت درصد است (موسایی، ۱۳۸۳، ص ۲۴۴-۲۲۵).

رونق گردشگری در هر مکان جغرافیایی در کنار پیامدهای مثبت و منفی اقتصادی، اجتماعی، اثرات زیست محیطی به همراه دارد که در صورت ادامه یافتن می تواند خسارت های جبران ناپذیری را به بار آورد. امروزه حجم فعالیت های بشر و تاثیر آن در محیط زیست از چنان ابعادی برخوردار شده است که حوزه نفوذ آلودگی ها و تخریب محیط زیست به نقطه خاصی از جهان محدود نشده است، این معضلات اقصی نقاط جهان را در نوردیده است (هنریبخش، ۱۳۸۵، ص ۷۹). گردشگری در صورتی می تواند برای یک منطقه جغرافیایی حمایت پایه ای و اساسی را به همراه آورد که شاخص های زیست محیطی آن رعایت شود. یعنی تحلیل سیستمی درباره محیط زیست و برنامه ریزی اقتصادی و اجتماعی باید به تفصیل و با ملاحظات ویژه به انواع مختلف توسعه گردشگری انجام شود (زاهدی، ۱۳۸۴، ص ۴۹).

گردشگری یک صنعت خدماتی است که شامل تعدادی از ترکیبات مادی و غیر مادی می باشد. عناصر مادی شامل سیستم های حمل و نقل هوایی، راه آهن، جاده ای، آبی و امروزه فضایی (پذیرایی) مسکن، غذا، تورها و خدمات مربوط به آن نظیر خدمات بانکی، بیمه و خدمات بهداشتی و ایمنی می شود. عناصر غیرمادی شامل استراحت، آرامش، فرهنگ، فرار، ماجراجویی و تجربیات جدید و متفاوت می باشد (صدر موسوی، ۱۳۸۶، ص ۱۴۳-۱۲۹). هدف از برنامه ریزی گردشگری، قاعده مند ساختن سیاست ها و برنامه ها است. فرآیند برنامه ریزی فراهم

² Tourism

³ Tour

⁴ Turns

کننده چارچوب برنامه ریزی، تأکید بر فرآیند به جای برنامه خشک، جهت‌گیری سیستمی، جامع، یکپارچه و زیست محیطی، با تأکید بر توسعه پایدار و مشارکت مردم است (اینسکیپ، ۱۹۹۱، ۱۷-۱۶) که لذا می‌توان نگرش‌های حاکم بر برنامه ریزی را به شرح زیر تبیین کرد:

■ رویکرد پایدار و منعطف: برنامه‌ریزی گردشگری فرآیندی متوالی انطباق یافته با نیازها براساس نظارت بر بازخوردها در چارچوب پایداری اهداف و سیاست‌های توسعه گردشگری است؛

■ نگرش سیستمی: گردشگری، نظامی یکپارچه دیده می‌شود که می‌بایست از روش‌های سیستمی بهره‌بردار؛
■ نگرش جامع: براساس نگرش سیستمی تمامی جنبه‌های گردشگری شامل عناصر نهادی، زیست محیطی و اجتماعی اقتصادی تحلیلی و برنامه ریزی جامع مبتنی بر کل‌نگری صورت پذیرد؛

■ نگرش یکپارچه: مرتبط با نگرش جامع و سیستمی برنامه ریزی گردشگری به عنوان یک نظام یکپارچه در ذات خود از سویی و از دیگر سو یکپارچه با طرح‌های کلان ناحیه دیده می‌شود؛

■ نگرش زیست محیطی: برنامه ریزی گردشگری باید به شیوه‌ای مدیریت شود که منابع فرهنگی و طبیعی کاهش نیافته یا فرسایش نیابد اما بقاء منابع برای استفاده متوالی آتی باید پایدار باشند. ظرفیت برد مهمترین تکنیک برای استفاده در رویکرد و نگرش زیست محیطی به شمار می‌آید؛

■ نگرش جامعه محلی: این رویکرد به دنبال درگیری مردم محلی در فرآیند تصمیم‌گیری است و با مشارکت مردم در توسعه و مدیریت گردشگری، منافع اجتماعی و اقتصادی آن را به حداکثر برساند؛
■ نگرش اجرایی: سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه گردشگری و توصیه‌ها و رهنمودها باید به منظور واقعی‌تر و اجرایی شدن قاعده‌مند شوند (اینسکیپ، ۱۹۹۱، ص ۱۷-۱۶).

در بحث گردشگری، محیط زیست به تدریج جای خود را باز نموده است. محیط زیست در مفهوم کلی خود شامل محیط طبیعی و فیزیکی است که بستر فعالیت انسان را فراهم می‌کند (معصومی، ۱۳۸۵، ص ۳۷-۳۶). رابطه انسان با محیط را بر این اساس می‌توان به سه دسته تقسیم نمود:

■ محیط تنها به عنوان بستر فعالیت‌ها به حساب می‌آید. یعنی که طبیعت به طور اتفاقی بر نوع فعالیت تاثیر می‌گذارد، مانند مکانی که در آن نمایشگاه برگزار می‌شود، می‌تواند به جذابیت‌های نمایشگاه بیفزاید.

■ ویژگی‌های محیطی می‌تواند بر نوع فعالیت که در آنجا انجام می‌شود اثرات کلی بگذارد. فعالیت‌هایی از قبیل تنیس و گلف در بسیاری از جاها می‌تواند انجام شوند ولی اگر این فعالیت‌ها در فضایی با صفا و مفرح انجام شوند لذت بخش‌تر خواهند بود.

■ دسته سوم که در آن محیط کانون فعالیت قرار می‌گیرد و بسیاری از انواع گردشگری مستقیماً وارد این دسته می‌شود از جمله طبیعت‌گردی، جهانگردی ماجراجویانه، که همه کانون فعالیت‌های آنها محیط می‌باشد (فورم‌اسلمیان، ۱۳۸۲، ص ۴۹-۴۷).

در این رابطه ارتباط محیط با فعالیت گردشگری را به صورت زیر می‌توان تدوین نمود:

■ بسیاری از اشکال و پدیده‌های طبیعی جاذبه‌هایی برای گردشگری هستند؛

■ امکانات و زیر ساخت گردشگری بر روی محیط ایجاد می گردند؛

■ توسعه گردشگری و استفاده گردشگر از یک ناحیه می تواند اثراتی بر روی محیط داشته باشد (معصومی، ۱۳۸۵، ص ۳۶-۳۷).

گردشگری روستایی را می توان جزئی از مجموعه گردشگری و جهانگردی به شمار آورد که در بسیاری از کشورهایی که جمعیت روستایی زیادی دارند، دارای اهمیت است (مثلاً کشور هند که ۶۷٪ از مردم آن در روستاها زندگی می کنند). گردشگری روستایی اشکال مختلفی دارد که سبب شده ارایه تعریفی جامع از گردشگری روستایی مشکل باشد (بقایی و دیگران، ۱۳۸۴، ص ۲۳-۱۹).

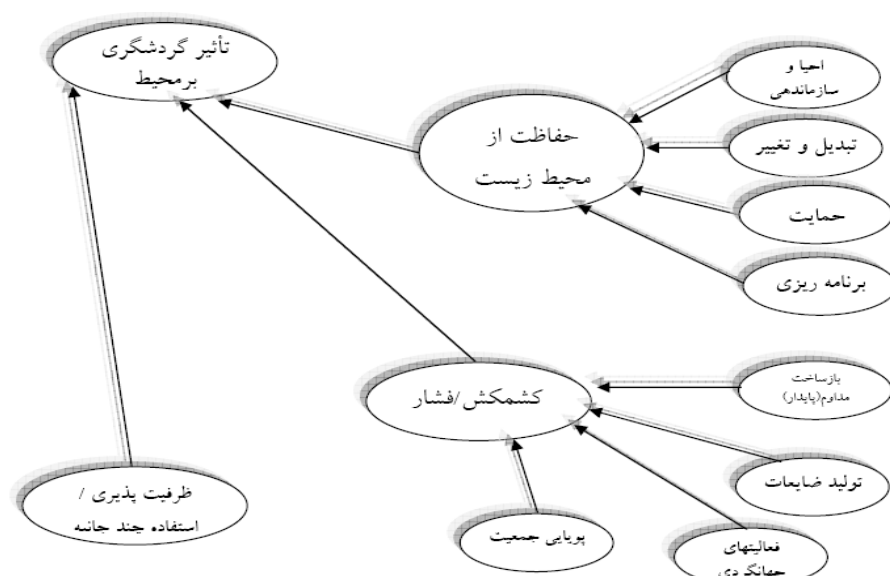
■ برخی گردشگری روستایی را به عنوان گردشگری که مناطق روستایی را در بر می گیرد، تعریف نموده اند؛

■ در جایی دیگر گردشگری روستایی را آن دسته از مناطق تفریحی-تجاری در روستا که خدماتی را برای گردشگران عرضه می کنند دانسته اند؛

■ کمسیون جامعه اروپا گردشگری را به این صورت تعریف نموده که «گردشگری روستایی تنها شامل گردشگری کشاورزی نیست، بلکه همه فعالیت های گردشگری را در مناطق روستایی شامل می شود (بقایی و دیگران، ۱۳۸۴، ص ۲۳-۱۹).

رشد و گسترش گردشگری از جمله پدیده های مهم اواخر قرن بیستم است که با سرعت در قرن جدید ادامه دارد. نواحی روستایی و کوهستانی مهم ترین عرصه هایی هستند که در زمینه گردشگری و فعالیت های وابسته به آن به شدت مورد بهره برداری قرار گرفته و با تحولات مستمر در زمینه کاربری اراضی و پیامدهای حاصل از آن مواجه شده اند. گردشگری روستایی شامل فعالیت های متنوعی است که گردشگران در نواحی روستایی انجام می دهند. با این حال انواع مختلف آن تحت عنوان گردشگری طبیعی، گردشگری فرهنگی، گردشگری بومی، گردشگری دهکده ای و گردشگری کشاورزی تفکیک و طبقه بندی شده اند (رضوانی و دیگران، ۱۳۸۴، ص ۱۲۱-۱۰۹).

گردشگری طبیعی به طور عمده در تعامل با جاذبه های اکولوژیکی قرار دارد، حال آنکه گردشگری فرهنگی مرتبط با فرهنگ، تاریخ، میراث فرهنگی و باستانی مردم روستایی است. از طرفی در روستاها با نوعی از گردشگری به نام گردشگری بومی روبرو هستیم که علاوه بر تعامل با جاذبه های طبیعی (همانند رودخانه، کوهستانها و...) با زندگی و هنرهای اجتماعی مردم که خود نیز در تعامل با جاذبه های طبیعی می باشند، در ارتباط است. گردشگری دهکده ای نوع دیگری از گردشگری بوده که در این نوع گردشگری، گردشگران در خانوار های دهکده زندگی کرده و در فعالیت های اقتصادی و اجتماعی روستا مشارکت می کنند و در نهایت گردشگری کشاورزی آخرین حلقه از انواع گردشگری روستایی است که در این نوع گردشگری، گردشگران بدون ایجاد پیامدهای منفی روی اکوسیستم مناطق میزبان با فعالیت های سنتی کشاورزی در تعامل می باشند و یا در آن مشارکت می کنند (رکن الدین افتخاری و دیگران، ۱۳۸۵، ص ۵). در زمینه اثرات مثبت و منفی گردشگری مباحث زیادی مطرح است. لی این اثرات را به شرح زیر بیان می کند:

شکل شماره ۱: اثرات مثبت و منفی گردشگری

منبع: گردشگری و توسعه در جهان سوم (لی: ۱۳۸۷)

از دیگر اثرات زیست محیطی گردشگری می توان به موارد زیر اشاره نمود:

- فشار بر منابع طبیعی: شامل مصرف انرژی مواد خام و غذا؛
- تولید زباله و ایجاد آلودگی: تولید مواد زاید و جامد بالاخص در مناطقی که امکان امحا این مواد وجود ندارد؛
- خسارت به اکوسیستم: نابودی حیات وحش و گونه های گیاهی، شکار بی رویه و یا تخریب هایی که توسط تورها صورت می گیرد (نتو، ۲۰۰۲، ص ۸-۷).

از دیگر تاثیرات گردشگری بر محیط زیست می توان به تاثیرات آن در زنجیره عرضه^۵ اشاره نمود. زنجیره عرضه شامل تمامی فعالانی است که در ارائه خدمات نقش دارند، این صنایع در گردشگری شامل خدماتی همچون تهیه وسایل راحتی برای مسافران، حمل و نقل است که در این زنجیره خود گردشگران نیز قرار می گیرند. در این زنجیره هر یک از فعالان به طریقی می تواند بر محیط زیست اثر گذارد، مثلاً هتل ها از طریق آلودگی هایی که بر اثر فاضلاب آنها و یا پسماندهای غذایی تولید می کنند، و یا وسایل حمل و نقل که بر آلودگی هوا اثر می گذارند (دیویس، ۲۰۰۰، ص ۸).

آلودگی بصری از دیگر عوامل اثر گذار گردشگری بر محیط زیست است. آلودگی بصری ممکن است ناشی از عوامل متعددی باشند:

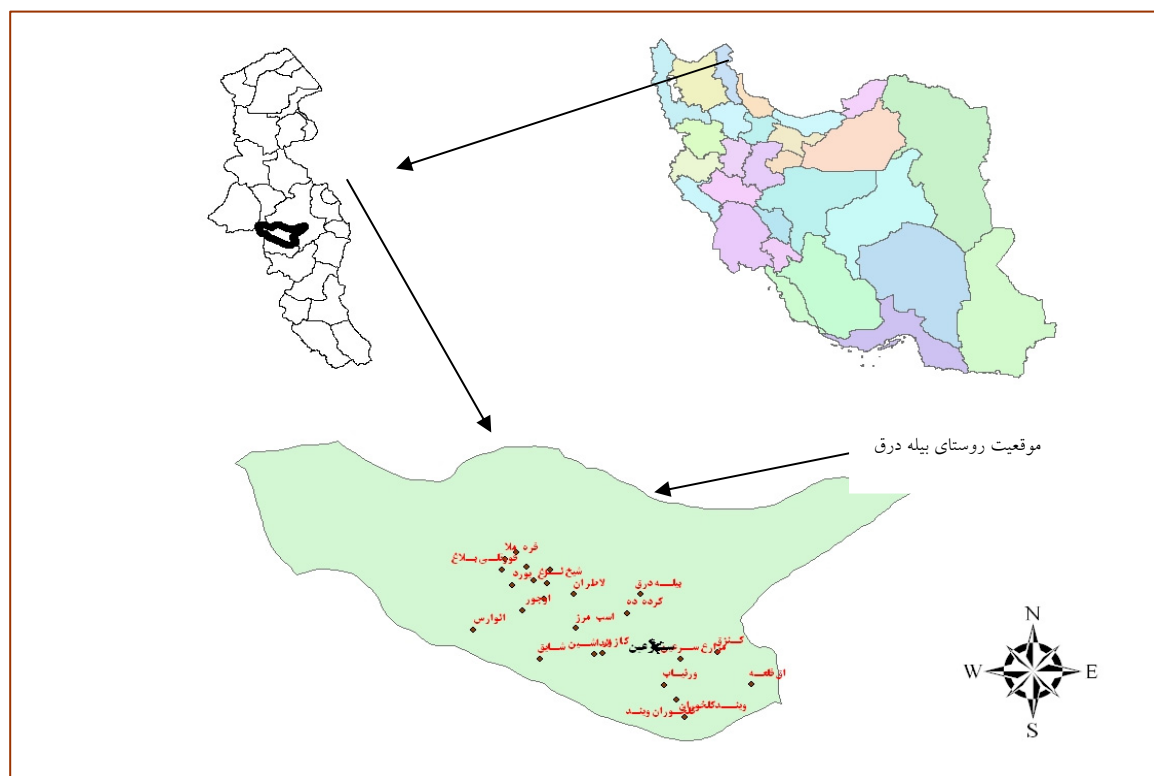
هتل های دارای طراحی ضعیف و دیگر ساختمان های رفاهی گردشگری که با سبک و مقیاس معماری محلی تناسب نداشته و یا به طور مطلوب با محیط طبیعی تلفیق نشده اند؛ استفاده از مواد نامناسب در سطوح بیرونی یا ظاهری ساختمان ها؛ طراحی نامناسب چشم انداز؛ استفاده از علائم بزرگ و نامناسب برای تبلیغات؛ خطوط و پایگاه های (مخابراتی و الکتریکی) بالاتر از سطح زمین؛ ایجاد مانع دید در چشم انداز طبیعی در نتیجه ساخت و ساز؛ نگهداری ضعیف از ساختمان ها و چشم اندازها (اینسکیپ، ۱۹۹۱، ص ۳۴۵).

⁵ Supply chain

استان اردبیل تا چندسال پیش بخشی از استان آذربایجان شرقی بود. این استان جدیدالتاسیس به طور کلی از صنعت بزرگ و سنگین بی بهره است. طی آخرین سرشماری، صنعت فقط ۲۷٪ از مشاغل را به خود جذب کرده بود. بررسی ها نشان می دهند که سهم نسبی شاغلین صنعت همواره در حال کاهش بوده است، هرچند که بر رقم مطلق آن افزوده شده باشد، به طوری که این سهم برابر با ۳۰/۳ درصد بوده است. همین بررسی ها نشان می دهند که نیروهای شاغل فعالیت های مربوط به استخراج معدن و تامین برق، گاز و آب طی این دوره تحول معنی داری را به خود ندیده است. نقش اصلی را در این مورد فعالیت های مربوط به امور ساختمانی از یک سوی و صنعت از سوی دیگر ایفا نموده است. مشخص است که این امر مربوط به فعالیت های ساختمانی در استان جدیدالتاسیس بوده است. طبق همین آمار، فعالیت های مربوط به بخش کشاورزی ۳۶ درصد از کل شاغلین را به خود جذب کرده است. زیرا منطقه اردبیل به طور سنتی ناحیه ای کشاورزی است. اما روندها نشان می دهند که کشاورزی سهم خود را رفته رفته از دست داده است. این بخش در حدود ۵۳ درصد از شاغلین را به خود جذب کرده است. کاهش سهم فعالیت های بخش های اول و دوم، با افزایش سهم خدمات توأم بوده است و استان اردبیل به سرعت به سوی یک اقتصاد خدماتی پیش می رود. یکی از مهم ترین بخش های خدماتی استان اردبیل که به سرعت در حال توسعه می باشد، بخش خدمات گردشگری می باشد. فعالیت های گردشگری در استان اردبیل از دیرباز بر اساس آب های معدنی سرعین و غیره شناخته شده بود، اما در سالهای اخیر، به نظر می رسد مسئولین استان به طور جدی به این مسئله می نگرند. این امر بدلیل قابلیت هایی است که این استان در زمینه گردشگری داراست (سیدی و دیگران: ۱۳۸۱، ص ۱۲-۱۳) و برخی از آن ها بدین شرح است: این منطقه موقعیت منحصر به فردی دارد که آنرا در چهار فصل سال تماشایی می نماید؛ مهم ترین منابع چشمه های آب معدنی کل کشور در این استان قرار دارند؛ تنوع محیطی و طبیعی در این استان شامل دریاچه ها، تالاب ها، جنگل ها، مراتع سرسبز، زیست گاه های حیات وحش، کوهستان های مرتفع، جنگل های طبیعی فندق، آبشارها و غارهای طبیعی و ... بی همتاست، به طوری که توان مندی عظیمی برای گردشگری طبیعی ایجاد می کند؛ استان اردبیل پشتوانه تاریخی بسیاری دیرینی دارد (سیدی و دیگران: ۱۳۸۱، ص ۱۲-۱۳).

موقعیت جغرافیایی منطقه مورد تحقیق

شهر سرعین در ۴/۰۴ درجه طول جغرافیایی و ۳۸/۰۹ درجه عرض جغرافیایی با مساحتی بیش از ۱۲۸۰۰۰۰ مترمربع در ۲۸ کیلومتری غرب شهر اردبیل قرار دارد. ارتفاع متوسط شهر از سطح دریا ۱۶۵۰ متر می باشد. بخش سرعین از بخش های تابعه شهرستان اردبیل می باشد. مساحت مناطق تابعه آن ۵۱۵/۱ کیلومتر مربع می باشد که از غرب به شهرستان نیر، از جنوب به بستر رودخانه بالیقلو، از شرق به اردبیل و از شمال به ارتفاعات و قله کوه سبلان محدود است. بر اساس سرشماری عمومی نفوس مسکن سال ۱۳۷۵، بخش سرعین دارای دو دهستان به نام های آبگرم و سبلان است. روستای بيله درق در دهستان آبگرم قرار دارد (مغانلو: ۱۳۸۲، ص ۵-۴). نقشه جغرافیایی منطقه فوق در شکل شماره ۱ مشخص شده است.

شکل شماره ۱- موقعیت جغرافیایی بيله درق - منبع: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۷۶

روستای مورد نظر در این پژوهش، روستای بيله درق در استان اردبیل است. مبدا بیشتر گردشگران این روستا شهرهای اردبیل و شهرهای اطراف استان اردبیل و آذربایجان غربی و شرقی، زنجان و تهران می باشد. این روستای بیلاقی و با صفا از توابع دهستان آبگرم بوده که در موقعیت جغرافیایی $48/03$ درجه طول جغرافیایی و $38/11$ درجه عرض جغرافیایی در ارتفاع 1820 متری از سطح دریا در کف و دامنه های شمال و جنوب دهکده و در فاصله 3 کیلومتری شمال سرعین قرار گرفته است. این روستا دومین قطب گردشگری سرعین می باشد که به سبب برخورداری از مواهب طبیعی مانند آب های معدنی، دره ای زیبا با درختان و چمنزارهای پر از گل و گیاه، کندوهای عسل که در چمنزارها قرار دارد، جاذبه های زیادی را برای گردشگران پدید آورده است. علاوه بر آن این روستا دارای چشمه آب معدنی بيله درق در ارتفاع 1800 متری است. هم چنین وجود آبشارهایی در طول مسیر رودخانه بيله درق از دیگر زیبایی های طبیعی آن به شمار می رود. این روستا هم چنین دارای غارهای بزرگ و کوچک بوده که گردشگران زیادی را به خود جلب نموده است (صادق مغانلو: ۱۳۸۲، ص ۱۱۱-۱۰۹).

روستای بيله درق با مشکلات زیست محیطی زیادی بالاختص از نظر پسماندهای تولیدی ناشی از زباله های گردشگران روبرو است که با توجه به حجم بالای این مواد و نبود مدیریت مناسب جمع آوری و دفع آن به یک مشکل زیست محیطی بزرگی در روستا تبدیل شده است. چند نمونه از مشکلات زیست محیطی شامل موارد زیر می باشد:

آلودگی ناشی از پسماندها؛ آلودگی صوتی؛ آلودگی آب و خاک؛ تخریب فضای سبز و طبیعت؛ گسترش بیماری ها.

یافته های توصیفی

بیشتر پاسخ گویان سطح تحصیلاتی زیر دیپلم داشته اند، (جدول شماره ۱) هم چنین ۸۰ درصد پاسخ گویان سواد زیر دیپلم داشته اند و تنها یکی از پاسخ گویان (۲٪) دارای مدرک کارشناسی بوده است، در عین حال متوسط سنی جامعه ۴۰ سال بوده است^۶. بیشترین فراوانی نیز مربوط به متولدین سال ۱۳۴۵ بوده است.

جدول شماره ۱- سطح تحصیلات

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد
زیر دیپلم	۴۰	۸۰
دیپلم	۹	۱۸
کارشناسی	۱	۲
جمع	۵۰	۱۰۰

منبع: یافته های تحقیق

اثرات زیست محیطی گردشگری روستایی

نکته قابل توجه این است که اکثر پاسخ گویان جوامع محلی را همراه با گردشگران عامل اصلی تخریب محیط زیست معرفی نموده اند و پاسخ گویانی که تنها گردشگران را مقصر اصلی تخریب محیط می دانستند، اندک بودند. (جدول شماره ۲)

جدول شماره ۲- مهمترین عامل تخریب روستا

گویه ها	فراوانی	درصد
مردم محلی	۲۴	۴۸
گردشگران	۲	۴
هر دو آن ها	۲۴	۴۸
جمع	۵۰	۱۰۰

منبع: یافته های تحقیق

همان طور که در جدول شماره ۳ مشخص است کمترین نگرانی پاسخ گویان مربوط به افزایش شیوع بیماری و آلوده شدن محیط زیست ناشی از خودروها بوده است.

از طرفی نتایج نشان می دهد که پاسخ گویان، مردم محلی را بیشتر از گردشگران مقصر می دانند و معتقد هستند که مسافران نقش کمی را در آلودگی محیط زیست دارند. آن ها مخالف این دیدگاه هستند که مسافران به محیط زیست بی توجه هستند و در عین حال معتقد هستند که خودروهای سواری مسافران نقش میانه ای را در آلودگی صوتی و ایجاد سرو و صدا دارد.

از دیگر نکات مهم این است که پاسخ گویان معتقد بودند که وجود مسافران زیاد موجب شده است که مراکز بهداشتی در روستا افزایش یابد. علت این امر در افزایش حساسیت و توجه مسئولان به روستای فوق ناشی از افزایش حضور گردشگران بوده است که نشان از تاثیر مثبت آن ها دارد.

۶- تحقیق در سال ۱۳۸۷ انجام شده است

با این همه می توان فهمید که در کل این اعتقاد مطرح است که نقش مردم محلی در آلودگی محیط زیست نسبت به مسافران پررنگ تر است.

جدول شماره ۳-نگرش پاسخ گویان نسبت به اثرات گردشگری بر محیط زیست

نگرش	درصد					میانگین	گویه ها	ردیف
	بدون پاسخ	کاملاً مخالف	مخالف	موافق	کاملاً موافق			
مخالف	۲	۶	۲۴	۶۰	۸	۳/۸۸	از زمان آمدن مسافران بیماری های مختلف در سطح روستا شیوع پیدا کرده است.	۱
مخالف	-	۱۴	۷۸	۲	۶	۳/۵۴	مسافران با تعمیر خودروی خود در محل، محیط زیست را آلوده می کنند	۲
مخالف	-	۶۰	۳۰	۱۰	-	۳	مسافران طبیعت روستا را تخریب کرده اند	۷
مخالف	-	۶۰	۳۴	۶	-	۲/۹۸	طرح های عمرانی و خدماتی که برای گردشگران طراحی شده محیط زیست را تخریب کرده است	۸
مخالف	-	۱۰	۶۶	۲۰	۴	۲/۸۸	مسافران به محیط زیست بی توجه هستند	۹
مخالف	۲	۱۰	۶۶	۱۶	۶	۳/۵۰	خودروهای مسافران سر و صدای زیادی ایجاد می کند	۳
مخالف	-	۵۴	۳۲	۶	۸	۳/۳۲	محصولات کشاورزی توسط مسافران تخریب می شود	۴
مخالف	۲	۳۶	۴۸	۶	۸	۳/۱۴	مسافران درختان و فضای سبز محلی را تخریب می کنند	۵
مخالف	-	۲۰	۶۲	۱۴	۴	۳/۱۰	با آمدن مسافران مسئولان به امر توسعه فضای سبز توجه بیشتری نموده است	۶
مخالف	-	۱۴	۶۸	۱۰	۸	۲/۸۲	مسافران مسایل بهداشتی را رعایت نمی کنند	۱۰
مخالف	۲	۴۴	۲۴	۲۲	۸	۲/۸۲	مسافران به هشدارهای زیست محیطی مردم محلی توجه نمی کنند	۱۱
موافق	-	۲	۴۲	۳۸	۱۸	۲/۲۸	مسافران عامل توسعه مراکز بهداشتی به روستا بوده اند	۱۲
موافق	-	-	۶	۴۴	۵۰	۱/۵۶	مشکل محیط زیست مردم محلی هستند نه مسافران	۱۳
مخالف						۲/۹۱	کل	

۱=کاملاً موافق، ۲=موافق، ۳=مخالف، ۴=کاملاً مخالف

منبع: یافته های تحقیق

تاثیر گردشگری بر توجه مسئولان بر محیط زیست

در جدول شماره ۴ نشان داده شده است که ۶۸ درصد پاسخ گویان معتقد بودند که گردشگری منجر به توجه زیاد و قابل قبول مسئولان به محیط زیست شده است که این نشان دهنده اهمیت نقش گردشگری در محیط زیست دارد.

جدول شماره ۴- تاثیر رونق گردشگری بر توجه مسئولان به محیط زیست

گوبه ها	فراوانی	درصد
افزایش زیاد توجه مسئولان به محیط زیست	۴	۸
توجه قابل قبول مسئولان به محیط زیست	۳۰	۶۰
کاهش توجه به محیط زیست	۱۲	۲۴
بی توجهی کامل به محیط زیست	۳	۶
بدون پاسخ	۱	۲
جمع کل	۵۰	۱۰۰

منبع: یافته های تحقیق

در ادامه این سوال مطرح می شود که آیا بین نگرش پاسخ گویان درباره نگرش پاسخ گویان درباره اثر گردشگری بر محیط زیست و دیدگاه آنان درباره تاثیر گردشگری بر توجه مسئولان بر محیط زیست رابطه وجود دارد؟ اگر پاسخ به این سوال مثبت باشد، می توان فهمید که کسانی که نگرش مثبتی به نقش گردشگری در محیط زیست دارند معتقد هستند که گردشگری موجب افزایش توجه مسئولان به محیط زیست شده است یا بالعکس کسانی که نگرش منفی به نقش گردشگری در محیط زیست دارند، معتقد هستند که گردشگری موجب توجه مسئولان به محیط زیست نشده است. در هر دو صورت این مساله نشان می دهد که مسئولان مربوطه نقش مهمی در مسائل زیست محیطی روستا دارند. لذا نکته مهم شناخت تاثیرگذاری یا عدم تاثیرگذاری گردشگری بر توجه مسئولان به محیط زیست است.

برای این منظور از آزمون ظریب همبستگی اسپیرمن استفاده گردید. همان طور که از جدول شماره ۵ مشخص است رابطه مثبت معنی داری در سطح ۰/۰۱ بین «نگرش پاسخ گویان درباره اثر گردشگری بر محیط زیست» و دیدگاه آنان درباره «تاثیر گردشگری بر توجه مسئولان بر محیط زیست» وجود دارد. این دیدگاه حاکی از آن است که مردم گردشگری و رونق آن در روستا را با توسعه تمرکز مسئولان به امر محیط زیست و تبدیل شدن آن به دغدغه ذهنی آنها در ارتباط می دانند. با توجه به مثبت بودن این ارتباط می توان فهمید که دیدگاه آنها حاکی از رویکرد مثبت مردم به ارتباط بین مسئولان با گردشگری و محیط زیست دارد.

جدول شماره ۵- ضریب همبستگی اسپیرمن

متغیر وابسته	متغیر مستقل	ضریب همبستگی	سطح معنی داری
تاثیر گردشگری بر توجه مسئولان بر محیط زیست	نگرش پاسخ گویان درباره اثر گردشگری بر محیط زیست	**۰/۴۸	۰/۰

**همبستگی در سطح ۰/۰۱

منبع: یافته های تحقیق

راه حل های موجود جهت بهبود محیط زیست روستا

یک نظرخواهی از مردم صورت گرفت، مبنی بر این که به چه طریق می توان وضعیت زیست محیطی روستا را به منظور حداقل کردن اثرات منفی احتمالی گردشگری روستایی بر محیط زیست بهبود داد. در این باره مردم راه کارهای فوق را ارائه دادند: همکاری شورا و دهیاری، پاک سازی اطراف چشمه ها و حریم رودخانه ها، تعبیه سطل های زباله،

ایجاد جوی آب، افزایش نظارت، بهسازی آسفالت، بهبود عملکرد دهیاری‌ها، ایجاد فضای سبز، فرهنگ‌سازی زیست محیطی برای مردم، مشکلات ناشی از فضولات دام‌ها، مشارکت مردم و مسئولان

نتیجه گیری

هدف از این تحقیق مقایسه تاثیر مردم محلی و گردشگران و بر محیط زیست روستایشان بوده است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که پاسخ‌گویان در حالی که قبول داشتند گردشگری بر محیط زیست تاثیر منفی می‌گذارد، معتقد بودند که اثر تخریبی گردشگران برای محیط زیست روستایشان کمتر از خود مردم محلی بوده است و بیان می‌داشتند که برای حل مشکل زیست محیطی روستایشان بایستی ابتدا اهالی محلی مورد توجه قرار بگیرند. از طرفی معتقد بودند که حضور گردشگران تاثیر قابل توجهی بر مسئولان برای توجه بیشتر به مقوله محیط زیست داشته است که این مساله را می‌توان از رابطه معنی‌داری که بین نگرش پاسخ‌گویان درباره «اثر گردشگری بر محیط زیست» و دیدگاه آنان درباره «تاثیر گردشگری بر توجه مسئولان بر محیط زیست» وجود داشته است، فهمید. هم‌چنین پاسخ‌گویان معتقد بودند که همکاری شورای روستا و دهیاری‌ها و گسترش فرهنگ سازی می‌تواند نقش مهمی در بهبود محیط زیست روستا داشته باشد

پیشنهادات

- گسترش مشارکت در زمینه وضع قوانین زیست محیطی برای گردشگران و مردم محلی به صورت توأم می‌توان نظر مساعد مردم را نسبت به گردشگری از دید زیست محیطی افزایش دهد؛
- ارایه آموزش‌هایی به مردم محلی و گردشگران در جهت رعایت مسایل زیست محیطی از اهمیت زیادی برخوردار است؛
- مسئولان به محیط زیست و گردشگری توجه کرده و زمینه بهبود هر دو را فراهم سازند.

منابع

- بقایی، مسیب؛ نوروزی، امید؛ و چیدری، محمد (۱۳۸۴). توریسم روستایی منبع درآمدی برای روستاییان، مجله دهیاری‌ها رضوانی، محمد رضا؛ و صفایی، جواد (۱۳۸۴)، گردشگری خانه های دوم و اثرات آن بر نواحی روستایی: فرصت یا تهدید مورد: نواحی روستایی شمال تهران، پژوهش های جغرافیایی شماره ۵۴
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا؛ و مهدوی، داوود (۱۳۸۵)؛ راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT (دهستان لواسان کوچک)؛ فصلنامه مدرس علوم انسانی؛ دوره ۱۰ شماره ۲
- زاهدی، شمس السادات (۱۳۸۲)، تحلیلی بر انواع جهانگردی و ارتباطات آنها با یکدیگر، فصلنامه مطالعات علمی جهانگردی، دانشگاه علامه طباطبایی، شماره ۱۰
- سایت آفتاب (۱۳۸۹)، گردشگری چیست، قابل دسترس در <http://aftab.ir>
- سیدی، سیده نجمه (۱۳۸۱)، طرح راهبردی گردشگری سرعین، مهندسین مشاور معماری و شهرسازی آذرشیز شاریلی، ریچارد جولیا (۱۳۸۰)، گردشگری روستایی، ترجمه رحمت الله منشی زاده و فاطمه نصیری. تهران: انتشارات منشی،

- صدر موسوی، میرستار؛ و دخیلی کهنمویی، جواد (۱۳۸۴)، ارزیابی وضعیت تسهیلات گردشگری استان آذربایجان شرقی از دید گردشگران، پژوهش های جغرافیایی - شماره ۶۱
- فورمسلمیان، علی (۱۳۸۴)، اثرات منفی جهانگردی بر محیط زیست- راهکارها و پیشنهادات، ماهنامه پیام سبز، شماره ۴۵
- لی، جان (۱۳۸۷)، گردشگری و توسعه در جهان سوم. صالحی امین. معصومه السادات، ترجمه عبدالرضا رکن افتخاری، وزارت بازرگانی
- معصومی، مسعود (۱۳۸۱)، ماهیت محیطی فعالیت گردشگری، پیام سبز، شماره ۱۲
- مغانلو، حسینعلی صادق (۱۳۸۲)، جاذبه های گردشگری سریع، انتشارات باغ اندیشه، سریع
- موسایی، میثم (۱۳۸۳)، تخمین تابع تقاضای توریسم به ایران، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۳۲
- هنر بخش، نازلی (۱۳۸۵)، بررسی تبعات اقتصادی عدم مبارزه با گونه های مهاجم شانه دار سواحل ایرانی دریای خزر، پژوهشنامه محیط زیست، معاونت پژوهش های روابط بین الملل، مرکز تحقیقات استراتژیک شماره ۱
- Davies. Terry, Cahill. Sarah (March 2000), Environmental Implications of the Tourism Industry, Resources for the Future
- Inskip (1991), Edward, Tourism Planning and Integrated Sustainable Development Approach, Wiley
- Neto. Frederico (2002), Sustainable Tourism, Environmental Protection and Natural Resource Management: Paradise on Earth? International Colloquium on Regional Governance and Sustainable Development in Tourism-driven Economies, Cancun, Mexico